

Alena Hadravová, *Sphaera octava. Mýty a věda o hvězdách I–IV*, vyd. 1., česky, čb. a bar. obr., čtyři svazky, 1208 s., Praha, Academia / Artefactum 2013

Tetralogie *Sphaera octava* (*Mýty a věda o hvězdách I–IV*), vydaná nakladatelstvími Artefactum a Academia, je výsledkem mezioborové spolupráce badatelů v humanitních a přírodních vědách.

Uvozena je prvním českým překladem Pseudo-Hyginových *Bájí* (*Genealogií*), v nichž anonymní scholiasta 1. či 2. století po Kristu shrnul faktograficky bohatý materiál antické mytologie z nezachované originální práce.

Mytologická vyprávění, věnovaná výhradně původu souhvězdí, popisům jejich uspořádání na nebi a výčtům jejich hlavních hvězd, obsahuje latinský spis Gaia Iulia Hygina z přelomu letopočtu, nazvaný *O astronomii*, a zčásti i jeho starší prameny (Eratosthenova *Zhvězdění* a Arátovy *Jevy na nebi*). Překlady těchto děl a vysvětlení kontextů jsou obsahem II. svazku tetralogie.

Ve středověku na tyto práce navázaly další traktáty, především spis *O souhvězdích* Michaela Scota, napsaný kolem roku 1220 na dvoře císaře Fridricha II. v Palermu. Spis se nedávno dočkal kritické edice (ed. S. Ackermann, 2009), založené mj. na opisech české provenience. Pražská Národní knihovna ČR kromě toho uchovává latinský rukopis ze začátku 15. století s *Traktátem o uspořádání stálic na nebi*, jehož anonymní autor v něm dále upravil a rozpracoval Michaelovo pojednání, závislé na hyginovské tradici. Edice tohoto traktátu a jeho komentovaný překlad je součástí III. svazku publikace, stejně jako dvě původní, bohatě ilustrované studie o zobrazování souhvězdí a planet od antiky po středověk, dokumentované mj. na iluminacích z astronomických rukopisů (včetně proslulých kodexů ze sbírky Václava IV.).

Zatímco v dosud jmenovaných textech antiky a středověku se pohybujeme více či méně na pomezí mezi soudobou krásnou a odbornou literaturou, ve IV. svazku se zabýváme tradicemi exaktního výzkumu hvězd. K nim patří především Ptolemaiov *Katalog hvězd* (součást jeho *Almagestu*), v němž je slovní popis hvězd, známý nám již z literárního zpracování textů hyginovské tradice, provázen jejich číselnými souřadnicemi. Text v 10. století přeložil v perském Isfahánu as-Súfi do arabštiny a souřadnice opravil o tzv. precesi, aby katalog mohli používat i astronomové v jeho době. Západní Evropa pak pracovala s latinskou verzí katalogu, založenou na as-Súfiho arabském překladu. IV. svazek přináší edici a překlad této verze as-Súfiho katalogu hvězd podle rukopisu uloženého v knihovně Královské kanonie premonstrátů na pražském Strahově. Rukopis je znám svými krásnými kolorovanými kresbami souhvězdí, vytvořenými podle arabské předlohy. Katalog hvězd nám zároveň poslouží jako praktická ukázka literatury, s níž musel pracovat i zhotovitel nejstaršího zachovaného nebeského glóbu křesťanské Evropy; o glóbu se tradičně předpokládá, že ve 13. století byl součástí sbírek českých králů (od roku 1444 je uložen v Bernkastel-Kues). Po shrnující kapitole o vybraných astronomických přístrojích v antice (včetně novinek z výzkumu mechanismu od Antikythéry) jsou ve IV. svazku zveřejněny především výsledky exaktního a ikonografického zkoumání glóbu. Autoři v knize dokazují, že glóbus byl zhotoven s obdivuhodnou přesností podle Ptolemaiových požadavků na stavbu glóbu, postulovaných v *Almagestu* (je to tzv. univerzální precesní glóbus, což je konstrukce umožňující vhodným nastavením glóbu získat obraz nebe v kterékoli historické době, přesto ji však nenajdeme na žádném glóbu minulosti ani současnosti) a hvězdy jsou na něm vyneseny s přesností jednoho milimetru vzhledem k souřadnicím Ptolemaiova katalogu hvězd. Ikonografie souhvězdí je současně nejlepší ilustrací slov známých nám z textů hyginovské tradice, což ovšem znamená jediné: i tyto literární texty antiky byly psány se znalostí velmi přesných modelů nebeské sféry. Glóbus je vynikající ukázkou aplikace starořecké astronomie ve středověku, jen málo zasaženou arabským prostřednictvím, a autoři svazku proto jeho vznik hypoteticky spojují s kulturním vlivem a vyzářováním jihoitalského štaufského prostředí císaře Fridricha II.